

Barbara WIŚNIEWSKA-PAŻ

Uniwersytet Wrocławski

barbara.wisniewska-paz@uwr.edu.pl

NEUTRALNOŚĆ SZWAJCARII

WYMIARY BEZPIECZEŃSTWA NEUTRALNEGO PAŃSTWA

ABSTRACT

Switzerland's Neutrality: Dimensions of the Security of a Neutral State

The aim of the article is to present the unique concept of Switzerland's security as a neutral state and the most important points in the process of its evolution. For this purpose, the most important stages of shaping the concept of security and defense policy of the state, legal bases and an attempt to define what are currently the pillars of Switzerland's defense and security will be presented. One of the important points to deal with this topic are the current international events related to the pandemic and the armed conflict in Ukraine and the position of Switzerland as a neutral state, which is an interpretation of the shaping of the contemporary concept of Swiss security in the changing balance of power. In the preparation of this article, the analysis of reports, studies, publications and existing documents was used, as well as the historical, institutional and legal approach as well as elements of system analysis.

Keywords: Security, unity in diversity, change, threats, neutrality, neutral state, total defense, Switzerland

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo, jedność w różnorodności, zmiana, zagrożenia, neutralność, państwo neutralne, obrona totalna, Szwajcaria

TYTUŁEM WSTĘPU

Wydarzenia ostatnich miesięcy związane z konfliktem zbrojnym, który rozgrywa się za naszą wschodnią granicą, okazały się punktem zwrotnym, także w długim procesie wypracowywania stanowiska Szwajcarii jako neutralnego państwa wobec toczącej się wojny. Przyjmuje się, że Szwajcaria od drugiej wojny światowej nie angażowała się jako państwo bez prerogatyw międzynarodowych po którejś ze stron biorących udział w konfliktach zbrojnych, odwołując się do statusu państwa neutralnego i obowiązujących przepisów prawa. Dzień po rozpoczęciu konfliktu zbrojnego określanego do dziś przez Rosję „operacją specjalną” – 25 lutego 2022 roku – rząd Szwajcarii potępił agresję Rosji na Ukrainę, ale nie zdecydował się wprowadzić sankcji. Nastąpiło to dopiero po trzech dniach, kiedy 28 lutego 2022 roku Szwajcaria dołączyła do krajów, które nałożyły sankcje na Rosję. Ogłoszono wówczas, że zamknięta zostanie przestrzeń powietrzna dla rosyjskich samolotów, a aktywa osób zaangażowanych w wojnę zostaną zamrożone. Prezydent Szwajcarii Ignazio Cassis uzasadnił tę decyzję stwierdzeniem, że *gra ramię w ramię z agresorem nie jest neutralnością [...] Rosyjski atak na Ukrainę to atak na suwerenność, wolność, demokrację i ludność cywilną. Jest to niedopuszczalne w prawie międzynarodowym, politycznie i moralnie*¹. Kolejne miesiące ukazały całe spektrum stanowisk Szwajcarii wobec konfliktu, które nie zawsze były tożsame z polityką choćby państw ościennych Konfederacji Szwajcarskiej². Jednym z nich było odrzucenie 24 lutego 2022 roku wniosku Niemiec o reeksport na teren Ukrainy szwajcarskiej amunicji do niemieckich wozów bojowych Marder, ponieważ prawo szwajcarskie zabrania reeksportu śmiertelnej broni na teren konfliktu, a producent tych pocisków – niemiecki koncern zbrojeniowy Rheinmetall – wytwarza je na terenie Szwajcarii³. To tylko dwa przykłady kreowania przez Szwajcarię stanowiska wobec konfliktu zbrojnego na terenie Ukrainy ukazujące ich zróżnicowany charakter. Analiza tej postawy od momentu wybuchu konfliktu nadaje się na osobne studium. Pierwsze próby w tym względzie już są podejmowane w artykułach naukowych, na seminariach i konferencjach oraz monografiach, głównie opracowaniach zbiorowych. Tym niemniej spojrzenie na konkretne działania oraz ich korelacje za rok czy nawet dekadę pozwoli na obiektywne badania i wyciągnięcie wniosków. Przydatne wówczas okazały się z pewnością powstałe do tego czasu publikacje.

¹ R. Chabasiński, *To historyczny moment. Neutralna Szwajcaria nakłada sankcje na Rosję, takie same jak Unia Europejska*, Bezprawnik, 28 II 2022, [online] <https://bezprawnik.pl/szwajcaria-naklada-sankcje/>, 24 VIII 2022.

² Mimo iż od połowy XIX wieku Szwajcaria stanowi państwo federacyjne, przez wzgląd na historię i wciąż imponującą autonomię państw-kantonów nadal nazywana jest Konfederacją Szwajcarską. W opracowaniu oba terminy – „Federacja” i „Konfederacja” – używane są więc zamiennie.

³ B. Lewicki, *Szwajcaria odrzuciła wniosek Niemiec o reeksport amunicji na Ukrainę*, Dziennik.pl, 24 IV 2022, [online] <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8406348,niemcy-ukraina-szwajcaria-marder-amunicja-uzbrojenie.html>, 24 VIII 2022.

SZWAJCARIA I JEJ SPECYFIKA

Szwajcaria jest przykładem osobliwego państwa. Mimo wielu zmian wciąż bardzo często określana jest jako fenomen⁴ i stawiana za wzór dla innych krajów, nie tylko Europy⁵. Niezmiennie budzi zdziwienie, że przy tak dużym zróżnicowaniu państwo może sprawnie funkcjonować⁶. Nie posiada dostępu do morza, jest niewielkim krajem (pow. 41 285 km²) położonym na styku trzech wielkich obszarów kulturowych: niemieckiego, francuskiego i włoskiego. Do tego dochodzi stały napływ grup o imigracyjnym rodowodzie, który tylko pogłębia stopień trudności, z jakim z roku na rok Szwajcaria musi się mierzyć. Granice zostały wytyczone w sposób naturalny, są nimi rzeki (Ren), góry (Alpy, Jura) oraz jeziora (Bodeńskie, Genewskie), które oddzielają Szwajcarię od pięciu państw ościennych: Niemiec, Francji, Włoch, Austrii i Lichtensteinu⁷. Rozpiętości między granicami północną i południową oraz wschodnią i zachodnią są niewielkie, nie przekraczają 350 km. Ułatwia to z pewnością projektowanie i realizację planów obronnych na terytorium kraju.

Z punktu widzenia bezpieczeństwa i funkcji obronnych państwa na szczególną uwagę zasługuje jego ukształtowanie powierzchni i wspomniany brak dostępu do morza. Konfederacja to teren w przeważającej części złożony z gór (Alpy, Wyżyna Szwajcarska, Jura) – 25,5%, lasów – 30,4% oraz pól – 38%⁸. Ma to swoje zalety, ale także wady. Posiada również dość duże zróżnicowanie klimatyczne wynikające ze specyficznego położenia geograficznego i znacznych różnic wysokości, które dzielą Szwajcarię na cztery strefy: od łagodnego klimatycznie terenu Jury (10% pow.) na północnym zachodzie kraju, przez teren Wyżyny Szwajcarskiej (30% pow.), aż po zróżnicowane wysokościowo tereny alpejskie włącznie z Alpami Wysokimi na południu kraju (60% pow.)⁹. Występujące na terenie Szwajcarii różnice¹⁰ są jedną z kluczowych przyczyn istnienia rozlicznych

⁴ Por. B. Wiśniewska-Paź, *Szwajcaria jako fenomen państw Europy ukształtowanych w cywilizacji zachodniej. W perspektywie koncepcji cywilizacji Feliksa Konecznego*, [w:] *Bezpieczeństwo personalne a bezpieczeństwo strukturalne. Kulturowe uwarunkowania bezpieczeństwa personalnego i społecznego*, t. 5, red. T. Grabińska, Z. Kuźniar, Wrocław 2017, s. 213-240.

⁵ Por. *Współczesna demokracja bezpośrednia. Dialog polsko-szwajcarski*, red. B. Wiśniewska-Paź, Kraków 2013; *taż*, *Konserwatywny federalizm vs liberalny unitaryzm a kwestia autonomii wobec struktur ustrojowych państw ościennych*, [w:] *Współczesna demokracja bezpośrednia. Dialog polsko-szwajcarski*, red. *taż*, Kraków 2013, s. 87-116.

⁶ A. Baur, *Szwajcarski fenomen*, Warszawa 1992, s. 11-12.

⁷ A. Baur, *Szwajcarski...*, s. 7.

⁸ www.statistik.admin.ch.

⁹ *Tamże*.

¹⁰ Zob. Cz. Porębski, *Jak się różni*, [w:] *tegoż, Na przykład Szwajcarzy... Eseje i rozmowy*, Kraków 1994, s. 8. Por. także cykl opowiadań napisanych przez M. Krajewskiego podczas jego półrocznego pobytu w Szwajcarii: M. Krajewski, *Szwajcaria w krzywym zwierciadle*, [w:] *Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej. Przyczyny i skutki szczególnej pozycji Konfederacji Helweckiej w Europie*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009, s. 171-204.

regionalizmów¹¹, których podłoże stanowią odmienne konteksty, m.in. geograficzne, językowe, religijne, kulturowe¹² czy gospodarcze.

Oprócz walorów związanych z ukształtowaniem terenu ważne znaczenie posiadające wpływ na procesy z jednej strony jednoczące, a z drugiej zaś różnicujące Szwajcarię i Szwajcarów są także względy historyczne. Mowa tu o historii kraju na tyle barwnej i wielowątkowej, że *ustawicznie trzeba się tu strzec przed stosowaniem schematów, gdzie indziej może i przydatnych*¹³, ale w przypadku Szwajcarii tego rodzaju podejście nie jest wskazane.

Współczesna Szwajcaria jest sprawnie funkcjonującą federacją 26 kantonów (wliczając w to 6 półkantonów¹⁴) o wciąż dużym zakresie autonomii. Aktualny status republiki federacyjnej to długi proces ścierania się różnych sił i koncepcji o odmiennych podłożu oraz celach. Jego początki miały miejsce 731 lat temu, kiedy 1 sierpnia 1291 roku miało miejsce szczególne wydarzenie historyczne – zawarcie związku wieczystego pomiędzy trzema niemieckojęzycznymi „kantonami leśnymi”: Schwyz (od którego wywodzi się nazwa późniejszego państwa), Uri i Unterwalden. Jego zamiarem nie było wówczas założenie organizacji państwowej, ale stworzenie swoistego przymierza obronnego w celu wywalczenia możliwie największego zakresu niezależności spod wpływu Habsburgów. Wydarzenie to ma do dziś dla Szwajcarów wartość symboliczną.

Corocznie 1 sierpnia obchodzony jest jako święto narodowe i traktowany jako początek historii powstawania Szwajcarii jako państwa, a jednocześnie jako uwieńczenie długiego procesu nieustannych walk zarówno zewnętrznych, jak i wewnętrznych (w sumie doszło do ok. sześciu wojen domowych). To także historia równie obfitującego we wzloty i upadki wyczerpującego procesu poszukiwania zasad rozwiązywania nieustannych konfliktów w tak zróżnicowanym państwie. Etapy te opisywałam wielokrotnie w monografiach i artykułach, wskazując na trudną drogę nie tylko tworzenia ram terytorialnych Szwajcarii, ale i ram konstytucji oraz przejścia od konfederacji do federacji.

Od 1963 roku Szwajcaria jest członkiem Rady Europy. Ostatni kanton (Jura) powstał w 1978 roku, wyodrębniając się z drugiego co do wielkości kantonu Szwajcarii – Berna¹⁵. Istotnym dniem jest także 6 grudnia 1992 roku, kiedy Szwajcarzy opowiedzieli się wobec propozycji przystąpienia ich państwa do struktur Unii Europejskiej (UE)¹⁶. 50,3% uczestników powszechnego referendum w Szwajcarii odrzuciło wówczas propozycję przystąpienia Konfederacji Szwajcarskiej do UE, zaś 4 marca 2001 roku liczba

¹¹ K. Eichenberger, *Föderalismus und Regionalismus in der Schweiz*, [w:] *Föderalismus und Regionalismus in Europa*, red. F. Ossenbühl, Baden Baden 1990, s. 24-25.

¹² Na temat zróżnicowań Szwajcarii por. A. Porębski, *Wielokulturowość Szwajcarii na rozdrożu*, Kraków 2010.

¹³ *Tamże*.

¹⁴ Od 1999 roku półkantony posiadają status kantonów.

¹⁵ Zob. Cz. Porębski, *Na przykład Jura*, [w:] *tegoż, Na przykład...*, s. 15-19; A. Baur, *Szwajcarski fenomen...*, s. 35-38; Jura – *wyjątek od integracji*, [w:] W. Linder, *Demokracja Szwajcarska. Rozwiązywanie konfliktów w społeczeństwie wielokulturowym*, Rzeszów 1996.

¹⁶ Por. *Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej. Przyczyny i skutki szczególnej pozycji Konfederacji Helweckiej w Europie*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009.

przeciwników była jeszcze większa – 78,6%. Istotną datą jest również wrzesień 2002 roku, kiedy Szwajcaria przystąpiła do ONZ. Wydarzenie to miało kluczowy wpływ na konstituowanie się koncepcji bezpieczeństwa i polityki obronnej Szwajcarii.

KWESTIA NEUTRALNOŚCI ORAZ KOEGZYSTENCJI FEDERALIZMU I DEMOKRACJI

Neutralność polityczna Szwajcarii¹⁷ uważana jest za kluczowy element szwajcarskiej tradycji, która pozwoliła uniknąć zarówno dawnej, jak i współczesnej Konfederacji sporej liczby konfliktów i strat. Wszystkie przegrane bitwy wojsk szwajcarskich poniesione w trakcie długiego procesu kształtowania się struktur państwowych uświadomiły Szwajcarom korzyści, jakie zapewnia neutralność w obliczu utrzymania integralności i niezależności kraju złożonego z niewielkich kantonów otoczonych przez silniejsze mocarstwa.

Niestety musiało upłynąć wiele lat, zanim jednostronna deklaracja neutralności została respektowana przez inne państwa. Stało się to po Kongresie Wiedeńskim w 1815 roku, gdy mocarstwa europejskie uznały w końcu neutralność Konfederacji¹⁸. Przyjmuje się, że formalnie neutralność Szwajcarii opiera się na V Haskiej Konwencji z 1907 roku¹⁹ dotyczącej praw i obowiązków mocarstw oraz osób neutralnych. Szwajcaria obok Austrii i Watykanu posiada tzw. trwałą neutralność²⁰ potwierdzoną traktatami, względnie milczącą zgodą (*per facta concludentia*) społeczności międzynarodowej. Oznacza to nieangażowanie się samodzielnie w konflikty międzypaństwowe, co w zamian skutkuje niepodejmowaniem jakichkolwiek działań wobec państwa neutralnego. Nie oznacza to jednak, że państwo neutralne nie posiada własnej armii i że nie będzie się bronić w momencie ataku.

Po drugiej wojnie światowej Szwajcaria prowadziła politykę neutralności daleko wykraczającą poza sferę konfliktów zbrojnych, nie angażowała się w działalność żadnych organizacji o charakterze multilateralnym w celu uniknięcia ewentualnych sankcji gospodarczych, społecznych czy politycznych. Współcześnie sytuacja ta uległa zmianie. Szwajcaria czynnie uczestniczy i inicjuje działania oraz powstawanie organizacji o charakterze międzynarodowym. Kwestią sporną jest prowadzona przez Szwajcarię polityka wobec Unii Europejskiej. Jej podstawową przyczyną jest z jednej strony obawa utraty wypracowanej niezależności i neutralności, z drugiej zaś fakt, że *Szwajcaria nie potrzebuje ekonomicznego wsparcia ze strony Wspólnoty, a jej system gospodarczy i polityczny*

¹⁷ Zob. E. Bonjour, *Geschichte der schweizerischen Neutralität*, t. 1-6, wyd. 5, Bazylea 1970; D. Popławski, *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*, Warszawa 2007.

¹⁸ Zob. W. Linder, *Demokracja Szwajcarska. Rozwiązywanie konfliktów w społeczeństwie wielokulturowym*, Rzeszów 1996, s. 44.

¹⁹ *Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej*, Dz.U. 1927, nr 21, poz. 163, rozdz. 1, art. 1-10.

²⁰ Istnieją również państwa, które prowadzą politykę neutralności (Szwecja, Finlandia) lub posiadają opinię państw neutralnych (np. Lichtenstein, Andora, San Marino czy Monako).

stawiane są wręcz za wzór do naśladowania dla wielu krajów Europy²¹. To, co dla Szwajcarii jest kluczowe, to kooperacja przy utrzymaniu statusu niezależności.

Na szczególną uwagę, oprócz szwajcarskiej neutralności, zasługuje osobliwa koegzystencja demokracji i federalizmu, która zapewniła Szwajcarii skuteczną realizację tendencji jednoczących i partykularnych. W ciągu ostatnich 160 lat Szwajcarii udało się wypracować polityczne metody porozumienia wielokulturowego, które zostały oparte na dwóch zasadach. Pierwsza z nich dotyczy konieczności odstąpienia Szwajcarii od idei tworzenia monokulturowego państwa narodowego bazującego na wartościach jednej kultury, jednym języku etc. *Od samego początku swej nowoczesnej egzystencji jest ona sztucznym wielokulturowym narodem, którego istnienie stanowi wynik jedynie historycznych konieczności i politycznej woli należących do rozmaitych kultur mieszkańców*²². Według zaś drugiej zasady Szwajcarzy są autorami unikatowego typu demokracji, która *favoryzuje i umacnia podział władzy politycznej między protestantów i katolików, między niemieckojęzyczną większość i francusko-, włosko- i retoromańskojęzyczne mniejszości*²³. Sytuacja ta doprowadziła do wypracowania zasad funkcjonowania równie unikatowej integracji społecznej wciąż mocno sfragmentaryzowanej i heterogenicznej populacji. Zasady te pełnią rolę czynnika stabilizującego, który dba o poszanowanie tożsamości każdej z kultur w celu koegzystencji w wielokulturowym społeczeństwie. Wypracowana przez Szwajcarów integracja nie ma więc nic wspólnego z procesami homogenizacji czy ujednolicania. Na tym m.in. polega jej wyjątkowy, warty naśladowania charakter.

W trakcie tworzenia konstytucji Konfederacji Szwajcarskiej w 1848 roku wzorem w umiejętnym łączeniu zasad federalizmu i demokracji stała się konstytucja USA ze względu na podobne dylematy, które przed nimi stały. W obu przypadkach kluczowym zadaniem było umiejętne pogodzenie dwóch sprzecznych tendencji: centralistycznej oraz decentralistycznej (odśrodkowej); w przypadku Szwajcarii zmierzającej do zapewnienia jak największej autonomii gminom i kantonom. Korzystając z amerykańskich doświadczeń i rozwiązań, Szwajcarzy nie opowiedzieli się *ani za unitaryzmem, ani za koncepcją luźnego tylko związku, lecz wykreślając wypadkową, zatrzymali się na koncepcji państwa związkowego*²⁴.

Czynnikiem, który przysposobił mieszkańców Szwajcarii do *życia w demokracji*, jest niewątpliwie jej dziedzictwo kulturowe związane m.in. z wielowiekową niezależnością od władzy monarszej oraz elitarnym charakterem ustroju, który w integralny sposób spajał się ze społecznością. Wzajemna zaś zależność ludzi we wspólnotach gminnych i kantonalnych inicjowała i kultywowała zachowania wspólnotowe. Tym niemniej demokratyczne rządy ludu to jednocześnie rządy większości, które postrzegane były jako potencjalne zagrożenie dla mniejszości zwłaszcza w katolickich,

²¹ Por. T. Sporek, *Skutki prowadzenia przez Szwajcarię polityki izolacji w Europie*, [w:] *Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej, czyli dlaczego Szwajcaria nie należy do UE. Przyczyny i skutki. Korzyści i straty*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009.

²² *Tamże*, s. 14.

²³ *Tamże*.

²⁴ Zob. M. Starzewski, *Ustrój Szwajcarii*, Kraków 1936, s. 3-4.

francusko- i włoskojęzycznych kantonach, nie wspominając o unikatowej mniejszości retoromańskiej. Rozwiązaniem tej sytuacji okazało się połączenie demokracji z zasadami federalizmu²⁵. Zasada demokratycznej większości (jeden człowiek – jeden głos) została zatem skojarzona z zasadą większości federalnej (równy głos dla każdego kantonu)²⁶. Wypracowane przez wieki zasady funkcjonowania stały się z czasem solidnym gruntem do tworzenia polityki obronnej i wypracowania koncepcji bezpieczeństwa państwa²⁷.

NEUTRALNOŚĆ A BEZPIECZEŃSTWO I OBRONNOŚĆ

Na organizację i rolę sił zbrojnych ma wpływ ustrój i polityka prowadzona przez państwo. W kontekście Szwajcarii i jej polityki obronnej realizowana jest koncepcja bezpieczeństwa postrzegana jako określony system wartości, w ramach których można wskazać na kilka kluczowych, m.in. przetrwanie (np. etniczne, biologiczne), integralność terytorialna (np. narodowa, państwowa), niezależność polityczna oraz jakość życia (w tym stopień rozwoju społeczności, poziom życia etc.)²⁸.

Uzyskany przez Szwajcarię status państwa neutralnego wymusił na Szwajcarach wypracowanie koncepcji jego utrzymania. Neutralność Szwajcarii z jednej strony pełni funkcje ochronne, z drugiej zaś wymaga adekwatnej do potrzeb i charakteru organizacji państwa koncepcji obronnej. Często słyszy się, że *Szwajcaria nie ma armii, Szwajcaria jest armią*²⁹ lub że republika alpejska reprezentuje tzw. zbrojną neutralność związaną ze stałą gotowością mobilizacyjną. Organizacja szwajcarskiego wojska jest oparta na typie armii o charakterze policyjnym. W analizach jako bazę często wskazuje się wzorce obronne starożytnej Grecji, głównie Aten. W myśl tej koncepcji każdy wolny obywatel Szwajcarii ma obowiązek obrony kraju w przypadku zaistnienia konfliktu o charakterze wojennym. Przekłada się to oczywiście na szczególne zdolności mobilizacyjne armii, wyrażone m.in. w stosunku żołnierzy zawodowych w trakcie pokoju do całej armii w momencie mobilizacji³⁰.

Szwajcaria jako państwo neutralne zasadniczo nie bierze udziału w konfliktach zbrojnych dotyczących innych państw. Armia jest potrzebna Szwajcarii zatem głównie do obrony i prowadzenia ewentualnych działań defensywnych, a także tzw. odstraszania militarnego przed ewentualnymi planami najazdu wojsk innego państwa na jej

²⁵ Zob. *tamże*, s. 44.

²⁶ *Tamże*.

²⁷ C. Bonard, *Kamień węgielny szwajcarskiej polityki bezpieczeństwa*, Obrona Narodowa, [online] <https://obronanarodowa.pl/artykuly/display/kamien-wgielny-szwajcarskiej-polityki-bezpieczenstwa/>, 2 VIII 2021.

²⁸ Por. J. Kukulka, *Bezpieczeństwo a współpraca obywatelska. Współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7, s. 34-36.

²⁹ M. Sajniak, *Szwajcaria nie ma armii, Szwajcaria jest armią*, Bellum, [online] <http://bellum.com.pl/szwajcaria-nie-ma-armii-szwajcaria-jest-armia/>, 12 VIII 2022.

³⁰ *Tamże*.

teren. Stąd jej policyjny charakter i szczególna koncepcja zdolności mobilizacyjnych³¹, które szacuje się na jedne z najwyższych wskaźników na tle innych państw. Zdolności szybkiego przestawienia się na obronę z parotysięcznej na kilkuset tysięcy armię w krótkim czasie czynią zasadnym przywołanie na wstępie powiedzenie, że kraj ten nie ma armii, lecz jest armią. Szwajcarskie Siły Zbrojne w razie konieczności są w stanie prowadzić działania w różnych obszarach. Szwajcaria oprócz imponujących zdolności mobilizacyjnych należy również do najlepiej uzbrojonych krajów świata, biorąc pod uwagę ilość broni posiadanej przez jej obywateli³². W 2021 roku armia szwajcarska liczyła 15 722 oficerów, 29 073 podoficerów i 102 715 żołnierzy, co stanowi w sumie 147 510 osób, w tym 1790 kobiet. Szacuje się, że od 2015 roku liczebność armii wzrosła o 14,4%³³.

Jeśli chodzi o szkolenie, mężczyźni (Szwajcarzy) od 18 do 34 roku życia szkoleni są obowiązkowo (rekruci 18-21 tygodni, rezerwa ma 6-7 kursów doszkalających od 260 do 600 dni), kobiety zaś mogą brać udział w szkoleniu dobrowolnie. Przydział wojskowy uzależniony jest od wieku. Mężczyźni w wieku 20-32 lat służą w jednostkach pierwszoliniowych (Auszug), 33-42 lat w Armii Terytorialnej (Landwehr), 43-50 lat w tzw. pospolitym ruszeniu (Landsturm)³⁴. Pełną gotowość mobilizacyjną armia szwajcarska osiąga w ciągu 72 godzin. Górzyście ukształtowanie kraju (stanowiące ok. 60%), rozwinięty system schronów oraz zabezpieczeń hydroenergetycznych posiadających mobilne zdolności do zalewania określonych terenów – wszystko to sprzyja prowadzonej polityce obronnej państwa. Nie bez znaczenia jest również kwestia wysoko rozwiniętego poziomu społeczeństwa obywatelskiego w Szwajcarii, co sprzyja efektywnej współpracy cywilno-wojskowej. Powszechny charakter i świadomość obowiązku obrony własnego kraju jest obecna niemal we wszystkich sferach życia na terenie Szwajcarii. Hasło „Dein Land, deine Sicherheit, deine Arme” zawiera trzy podstawowe filary systemu wartości obywatela Szwajcarii. Są nimi: ojczyzna, bezpieczeństwo oraz armia³⁵. Sens koncepcji armii terytorialnej w Szwajcarii³⁶ oddaje też inne hasło: „Die Leistung der Armee ist eine Leistung von Menschen”³⁷, które mówi o tym, że sukces armii jest pochodną sukcesu (wchodzących w jej skład) ludzi.

³¹ Por. P. Żurawski vel Grajewski, *Armie poborowe – model szwajcarski i izraelski*, Niezależna, 3 VII 2015, [online] <https://niezalezna.pl/68597-armie-poborowe-model-szwajcarski-i-izraelski>, 12 VIII 2022.

³² *2023 Switzerland Military Strength*, Global Firepower, [online] https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=Switzerland, 12 II 2023.

³³ Por. *Personalbestand der Schweizer Armee nach Dienstgrad von 2015 bis 2021*, [online] <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/295518/umfrage/personalbestand-der-schweizer-armee/>, 21 IX 2022.

³⁴ *Tamże*.

³⁵ *Jahresbericht Schweizer Armee 2020*, Eidgenössisches Departement für Verteidigung, Bevölkerungsschutz und Sport, [online] www.armee.ch, 28 IX 2022.

³⁶ Zob. G.M. Saladin, *Der verfassungsrechtliche Grundsatz des Milizprinzips der Schweizer Armee*, Zürich 2012.

³⁷ *Tamże*.

FILARY KSZTAŁTOWANIA SIĘ KONCEPCJI BEZPIECZEŃSTWA I POLITYKI OBRONNEJ PAŃSTWA

Na główne założenia koncepcji bezpieczeństwa i polityki obronnej Szwajcarii miała wpływ historia. Szwajcaria posiada bogate i wielowiekowe doświadczenia związane z rozwijaniem zdolności obronnych państwa. Od czasu założenia Związku Wiczyeste-go w 1291 roku do drugiej połowy XVIII wieku Konfederacja w zasadzie nie posiadała stałej armii. W momencie zagrożenia powoływani byli wszyscy mężczyźni zdolni do służby bez określenia limitów wiekowych. Liczne najazdy ze strony Habsburgów systematycznie to wymuszały³⁸. W końcu XVIII wieku kantony przejęły obowiązki zapewnienia obywatelom funkcji obronnych. A ponieważ nie wszystkie kantony posiadały wojsko, stąd pojawiała się ich częste dystansowanie się wobec konfliktów zbrojnych, zwłaszcza w krajach ościennych. Taki stan rzeczy utrzymywał się przez okres Republiki Helweckiej i do uzyskania neutralności na kongresie wiedeńskim w 1815 roku³⁹.

Ustawa określająca strukturę i funkcje sił zbrojnych Szwajcarii została uchwalona w 1850 roku po ukonstytuowaniu się Konfederacji Szwajcarskiej. Obrona terytorialna nadal pozostawała w rękach kantonów, które posiadały kontyngenty sił wyborowych oraz rezerwy. Zmiana nastąpiła wraz z nowelizacją konstytucji federalnej w 1874 roku, gdzie kontyngenty wojskowe w ramach kantonów na wypadek wojny i mobilizacji stawały się armią federalną dowodzoną przez generała wyznaczonego przez Radę Federalną⁴⁰. Na uwagę zasługuje również fakt, że na przełomie XIX i XX wieku powstał zaczyn późniejszej szwajcarskiej Reduty Narodowej w Alpach. Był to bardzo ciekawy projekt. Uwarunkowania geograficzne, którymi dysponuje Szwajcaria (Alpy, rozległy system zapór wodnych), stały się sprzymierzeńcem realizacji tej koncepcji. Okres pierwszej wojny światowej zasadniczo pozytywnie zweryfikował koncepcję armii federalnej w praktyce.

W 1938 roku zmienił się charakter szwajcarskich sił zbrojnych na tzw. milicyjny, natomiast w roku wybuchu drugiej wojny światowej utworzono na terenie Szwajcarii służbę terytorialną⁴¹, której rozwiązania stały w 2016 roku jednym z kluczowych wzorców w tworzeniu terytorialnej służby wojskowej na terenie Polski i powstaniu piątego rodzaju Sił Zbrojnych RP. W tym okresie kantony graniczące z III Rzeszą i Francją objęte były powszechną mobilizacją ludności w zasadzie przez cały okres trwania wojny⁴². Duże zasługi w działaniach mobilizacyjnych i obronnych kraju miał ówczesny głównodowodzący sił zbrojnych Szwajcarii gen. Henri Guisan⁴³. Do historii przeszedł jego

³⁸ Por. M. Matyja, *Obrona terytorialna Szwajcarii*, „Wiedza Obronna” 2021, nr 277/4, s. 174-175.

³⁹ Por. Ph. Müller, *Der Rückgrat der Armee: die Unteroffiziere der Schweizer Armee und ihr Wirken von 1798 bis heute*, Bern 2017.

⁴⁰ Por. M. Matyja, *Obrona terytorialna...*, s. 174-175.

⁴¹ Por. *Konfederacja Szwajcarii*, red. M. Gołoś, T. Branicki, K. Krzywińska, Toruń 2014.

⁴² Por. M. Matyja, *Obrona terytorialna...*, s. 174-175.

⁴³ Por. W. Gautsch, *General Henri Guisan: Commander-in-Chief of the Swiss Army in World War II*, Rockville Centre, NY 2003.

słynny apel z 25 lipca 1940 roku skierowany do armii szwajcarskiej na symbolicznej dla Szwajcarów górze Ruetli (miejsce zawarcia przymierza z 1 sierpnia 1291 roku przez przywódców Uri, Schwyz i Unterwalden) i mobilizujący armię do walki⁴⁴.

Kłeska poniesiona przez Francję w 1940 roku stała się przyczynkiem do realizacji zapoczątkowanego na przełomie XIX i XX wieku projektu Reduty Narodowej – systemu fortyfikacji alpejskich twierdz, który wyznaczał linię obrony republiki alpejskiej. Projekt był realizowany do 1944 roku, a więc do największych zagrożeń występujących w trakcie drugiej wojny światowej⁴⁵. Decyzję tę podjął gen. Henri Guisan, do dziś uważany za symbol patriotyzmu Szwajcarii.

Status neutralności, o którym już była mowa, jest formalnie pielęgnowany przez Szwajcarów do dzisiaj. Jego ewoluowanie z neutralności integralnej w kwalifikowaną, raz stawianie na czynnik wojskowy, w kolejnym okresie na rolę polityki zagranicznej, trwa od pierwszej wojny światowej, choć wyjście z izolacji i przejście do aktywnej współpracy międzynarodowej na różnych polach miało miejsce po drugiej wojnie światowej, a także po rozpadzie tzw. żelaznej kurtyny na linii wschód–zachód⁴⁶. Rzeczywistość nie stoi w miejscu, ewoluowanie jest wyrazem aktywności (w opozycji do pasywności) rządzących oraz zdolności adaptacyjnych Szwajcarii.

W latach 80. XX wieku Rada Federalna nakreśliła główne kierunki polityki bezpieczeństwa Szwajcarii. Przywołane już zdanie *Szwajcaria nie posiada armii, ona jest armią* jest jej kwintesencją. Oznacza obronę integralności terytorialnej kraju, trzymanie pieczy nad bezpieczeństwem mieszkańców zsynchronizowane z neutralnością polityczną⁴⁷. Kluczowym czynnikiem sprawczym są w myśl tej polityki zasoby ludzkie decydujące o sile Szwajcarii, jej możliwościach odstraszenia potencjalnego wroga zagrożającego bezpieczeństwu państwa i obywateli⁴⁸. Szwajcaria w tym okresie prowadziła politykę koncentrowania się wyłącznie na kwestiach obronnych, nie brała udziału w konfliktach poza jej granicami, oprócz misji o charakterze rozjemczym (Kosowo, Korea). Koncepcja bezpieczeństwa prowadzona z kolei w trakcie zimnej wojny, odwołująca się do założeń tzw. doktryny Bindschedlera, związana była z rozwojem polityki zagranicznej opartej na podstawach neutralności Konfederacji⁴⁹. W drugiej połowie lat 90. XX wieku został wydany *Raport o neutralności*, w którym określono nowe cele oraz narzędzia polityki w obszarze bezpieczeństwa. Kładły one szczególny nacisk na kooperację i wchodzenie w sojusze międzynarodowe w celu utrzymania ładu na świecie⁵⁰.

⁴⁴ S.P. Halbrook, *Target Switzerland. Swiss Armed Neutrality in World War II*, Boston 1998.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ D. Popławski, *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*, Warszawa 2007, s. 256.

⁴⁷ T. Rzymkowski, *Szwajcaria nie ma armii, Szwajcaria jest armią*, E-civitas.pl, 29 X 2014, [online] <https://e-civitas.pl/pl/opinie/szwajcaria-nie-ma-armii-szwajcaria-jest-armia>, 3 IX 2022.

⁴⁸ H. de Weck, *La Suisse peut-elle se défendre seule?*, Cabédita 2011.

⁴⁹ Por. R. Bindschedler, *Der Begriff der Neutralität, Report „Bindschedler Doktrin”*, 26 XI 1954, [online] https://www.legalanthology.ch/bindschedler_doktrin_1954/, 23 IX 2022.

⁵⁰ Por. *Raport o neutralności*, Federalny Departament Spraw Zagranicznych, [online] <https://www.eda.admin.ch>, 23 IX 2022.

Interesujący aspekt stanowi kwestia wnikliwej analizy sfery zarówno prawnej, jak i wykonawczej koncepcji neutralności Szwajcarii w kontekście różnych obszarów funkcjonowania państwa, w tym także bezpieczeństwa. *U progu lat 90. XX wieku nastąpiło «odmitologizowanie» neutralności szwajcarskiej. Otwarcie rozpatrywano problem znikomego znaczenia tradycyjnego prawa neutralności skodyfikowanego przez konwencje haskie dla szwajcarskiej polityki bezpieczeństwa*⁵¹. Złożyło się na ten obraz kilka faktów, m.in. odstąpienie na początku lat 90. ubiegłego wieku od neutralności gospodarczej, co umożliwiło zintensyfikowanie procesów integracyjnych na tym polu, nie tylko w Europie, czy uczestnictwo w sankcjach gospodarczych wobec państw naruszających pokój na świecie niesygnalowanych przez organizacje międzynarodowe, np. ONZ. Przyłączenie Szwajcarii do ONZ tylko umocniło te procesy także w innych sferach niż gospodarcza. Pierwszeństwo prawa ONZ nad prawem neutralności przyczyniło się do korekt w prawie wewnętrznym, także dotyczącym obszaru wojskowości i możliwości wysyłania uzbrojonych jednostek wojskowych za granicę⁵². W tym kontekście mowa jest o zmianie paradygmatu współczesnej koncepcji bezpieczeństwa Konfederacji po zakończeniu zimnej wojny. Wnikliwej analiza tej tezy dokonał Dariusz Popławski w książce *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*⁵³. Warto odnotowania są również niezwykle długie, bo trwające od XVII wieku, tradycje w ochronie osób⁵⁴ przez Szwajcarów jako członków gwardii europejskich monarchii czy od 1506 roku Gwardii Szwajcarskiej w Watykanie⁵⁵.

KONCEPCJA OBRONNA SZWAJCARII I JEJ SPECYFIKA

Wartym podkreślenia jest fakt, że Szwajcaria jest jednym z nielicznych krajów, którego koncepcja obronna państwa oparta jest na założeniach obrony totalnej. Obrona totalna (*total defence*)⁵⁶ często jest utożsamiana lub mylona z szerszą w stosunku do niej koncepcją obrony terytorialnej (*territorial defence*), która może być różnorako rozumiana, m.in. jako forma organizacji wojska, projekt polityki bezpieczeństwa państwa czy jako metoda walki⁵⁷. Jej podstawowe założenia można odnaleźć w koncepcjach przedstawionych przez Carla von Clausewitza, dotyczących możliwości oraz korzyści z zaangażowania ludności cywilnej do działań obronnych kraju, a także zalet płynących

⁵¹ D. Popławski, *Szwajcarska polityka...*, s. 8.

⁵² *Tamże*, s. 9.

⁵³ *Tamże*.

⁵⁴ Por. Guardia Svizzera Pontificia, [online] <https://web.archive.org/web/20170822175324/http://www.guardiasvizzera.va/content/guardiasvizzera/it/guardia/organizzazione.html>, 23 IX 2022.

⁵⁵ Por. *Die Schweizergarde in Rom 1506-2006*, red. P.M. Krieg, R. Stämpfli, Zürich 2006; R. Walpen, *Die päpstliche Schweizergarde*, Paderborn 2005.

⁵⁶ *What is Total Defence*, Singapore Civil Defence Force, [online] <https://www.scdf.gov.sg/home/community-volunteers/community-preparedness/total-defence>, 19 XI 2019.

⁵⁷ Por. m.in. A. Roberts, *Nations Arms: The Theory and Practice of Territorial Defense*, Hampshire 1986, s. 34.

z kooperacji cywilno-wojskowej. Do podstawowych założeń obrony totalnej Clausewitz zaliczył kilka istotnych warunków: 1. *Wojna musi być prowadzona wewnątrz kraju*; 2. *Nie może decydować jedno uderzenie*; 3. *Teatr operacji musi być całkiem rozległy*; 4. *Charakter narodowy musi przystawać do typu wojny*; 5. *Kraj musi być górzysty i trudno dostępny z powodu gór lub lasów, bagien lub lokalnych sposobów uprawy ziemi*⁵⁸. Obrona totalna posiada w związku z tym kilka kluczowych założeń: po pierwsze, konieczność szybkiej i powszechnej mobilizacji ludności zdolnej do walki w przypadku zaistnienia zagrożenia; po drugie, wdrażanie tej doktryny jest zasadne przede wszystkim w przypadku państw małych i średnich, które z różnych względów chcą/muszą być samowystarczalne pod względem obronnym w celu utrzymania własnej suwerenności/neutralności (preferowane są tu szczególnie kraje, które charakteryzują się specyficznym ukształtowaniem terenu, utrudniającym do nich dostęp); po trzecie, łączenie sił wojskowych z komponentem cywilnym (obroną cywilną) jako wypadkową problematyki związanej z ochroną ludności / zarządzaniem kryzysowym i obroną totalną⁵⁹; stąd po czwarte, bardzo często rozbudowanym elementem obrony totalnej jest obrona cywilna; po piąte, obronie totalnej zazwyczaj towarzyszy obrona terytorialna; po szóste, obrona totalna zakłada zaangażowanie wszystkich obywateli w różnych sferach życia (m.in. społecznej, gospodarczej, wojskowej, cywilnej i psychologicznej).

Szwajcarska koncepcja obrony totalnej złożona jest z pięciu komponentów: wojskowego, cywilnego, gospodarczego, społecznego i psychologicznego, które współdziałając ze sobą, mają zapewnić bezpieczeństwo kraju w momencie zagrożenia. Zdaniem Adama Robertsa sposób organizacji obrony Szwajcarii w ciągu ostatnich dekad jest doskonałym przykładem *citizen army*, tj. armii zawodowej bazującej na systemie powszechnego obowiązku, której większość członków w czasie pokoju funkcjonuje w środowisku cywilnym⁶⁰. Koncepcja ta współgra z podkreślanym przez Clausewita specyficznym (trudno dostępnym) ukształtowaniem terenu. Jej wdrożenie przyczyniło się do umocnienia, rozwoju i kooperacji między obroną wojskową, cywilną i gospodarczą⁶¹ i wciąż ewoluuje w związku ze zmianami na arenie międzynarodowej. Rozwój armii szwajcarskiej zaplanowany na lata 2014-2021 kładzie szczególny nacisk na regionalizację wojska, unowocześnienie uzbrojenia i ożywienie systemu powszechnej mobilizacji⁶².

Oprócz samej mobilizacji ważna jest we współczesnych warunkach elastyczność mobilizacyjna wyrażona w koncepcji ograniczenia liczby mobilizowanych przy jednoczesnym przyspieszeniu tego procesu w zależności od charakteru i źródła zagrożenia/konfliktu⁶³. Elastyczność Szwajcarów i procesualny charakter reakcji na zmiany praktycznie

⁵⁸ C. Clausewitz, *On War*, New York 2006, s. 185.

⁵⁹ Por. G.J. Stein, *Total Defense: A Comparative Overview of the Security Policies of Switzerland and Austria*, „Defense Analysis” 1990, vol. 6, no. 1, s. 17.

⁶⁰ A. Roberts, *Nations Arms...*, s. 36.

⁶¹ Por. D. Popławski, *Szwajcarska polityka...*, s. 104-105; E. Karsh, *Neutrality and small states*, London-New York 1988, s. 159.

⁶² Por. P. Jenni, *Basis for modern and flexible militaria army*, „Military Technology” 2014, no. 10, s. 6.

⁶³ Por. K. Marczyk, *Od obrony totalnej do obrony elastycznej – reforma organizacji obrony w Szwajcarii*, „Studia Politica Germanica” 2015, nr 4(1), s. 275-283.

w każdej dziedzinie życia, także jak się okazuje bezpieczeństwa, jest zatem w nieustannej gotowości. Kwestia nie tylko zatem rozwoju, ale i trwania oraz przetrwania Szwajcarii i Szwajcarów wydaje się pod kontrolą. Przekonanie obywateli o konieczności obrony własnego państwa jest powszechne i od wieków stanowi istotny czynnik konsolidacyjny Szwajcarii w imię zasady „jedności w obliczu różnorodności”.

W związku z rosyjskimi działaniami zbrojnymi na terenie Ukrainy i wynikającym z nich scenariuszem zagrożenia prowadzona jest dyskusja dotycząca zdolności Szwajcarii do samoobrony. W maju 2022 roku Szwajcarska Rada Narodowa podjęła decyzję o zwiększeniu wydatków na obronę narodową do 1% produktu krajowego brutto do 2030 roku. Społeczność Szwajcarii jest podzielona w kwestii wzrostu wydatków na obronę. W badaniu przeprowadzonym w marcu 2022 roku 33% respondentów uważało, że należy zwiększyć budżet wojska, natomiast 48% popiera brak zmian w wydatkach na obronę⁶⁴.

Brak aktywności w konfliktach zbrojnych państw trzecich nie wyklucza udziału w misjach pokojowych. Szwajcaria jest aktywnym członkiem programu NATO Partnerstwo dla Pokoju (Partnership for Peace)⁶⁵, w ramach którego wysyła własne jednostki na misje pokojowe. Nie jest jednak członkiem Paktu Północnoatlantyckiego, co oznacza, że w momencie zaatakowania Szwajcarii przez obce mocarstwa nie znajduje zastosowania art. 5 Traktatu Waszyngtońskiego, wedle którego: *Strony zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony, uznanego na mocy Artykułu 51⁶⁶ Karty Narodów Zjednoczonych, udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego.*

O każdej takiej zbrojnej napaści i o wszystkich podjętych w jej wyniku środkach zostanie bezzwłocznie powiadomiona Rada Bezpieczeństwa. Środki takie zostaną zaniechane, gdy tylko Rada Bezpieczeństwa podejmie działania konieczne do przywrócenia i utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa⁶⁷.

Należy odnotować, że Szwajcaria wypełnia zapisy artykułów wspomnianego Traktatu niemal wzorcowo. Członkowie NATO bardzo często odwołują się i powołują na art. 5 dotyczący działań w ramach sytuacji krytycznej. Bardzo rzadko natomiast mowa jest o artykułach pełniących rolę profilaktyczną, jak na przykład art. 1, 2, 3 oraz 4. Dla przypomnienia, dotyczą one:

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Por. *Partnership for Peace Programme*, NATO, 17 XI 222, [online] https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm, 25 XI 2022.

⁶⁶ *Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie, ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*, San Francisco 26 VI 1945, Dz.U. 1947, nr 23, poz. 90, art. 5.

⁶⁷ *Traktat Północnoatlantycki*, Waszyngton 4 IV 1949, Dz.U. 2000, nr 87, poz. 970, art. 5.

Artykuł 1. Strony zobowiązują się, zgodnie z postanowieniami Karty Narodów Zjednoczonych, załatwiać wszelkie spory międzynarodowe, w które mogłyby zostać zaangażowane, za pomocą środków pokojowych w taki sposób, aby pokój i bezpieczeństwo międzynarodowe oraz sprawiedliwość nie zostały narażone na niebezpieczeństwo, jak również powstrzymywać się w swych stosunkach międzynarodowych od użycia lub groźby użycia siły w jakikolwiek sposób niezgodny z celami Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 2. Strony będą przyczyniały się do dalszego rozwoju pokojowych i przyjaznych stosunków międzynarodowych przez umacnianie swych wolnych instytucji, przez przyczynianie się do lepszego zrozumienia zasad, na jakich opierają się te instytucje, oraz przez rozwijanie warunków dla stabilizacji i dobrobytu. Będą one dążyły do usuwania konfliktów w prowadzonej przez nie międzynarodowej polityce gospodarczej i będą popierały współpracę gospodarczą między wszystkimi Stronami lub częścią z nich.

Artykuł 3. Dla skuteczniejszego osiągnięcia celów niniejszego traktatu, Strony, każda z osobna i wszystkie razem, poprzez stałą i skuteczną samopomoc i pomoc wzajemną, będą utrzymywały i rozwijały swoją indywidualną i zbiorową zdolność do odparcia zbrojnej napaści.

Artykuł 4. Strony będą się wspólnie konsultowały, ilekroć, zdaniem którejkolwiek z nich, zagrożone będą integralność terytorialna, niezależność polityczna lub bezpieczeństwo którejkolwiek ze Stron⁶⁸.

Wszystkie cztery powyższe artykuły z wyjątkiem art. 5 (z formalnych względów – nieprzynależności Konfederacji do NATO) są, jak wspomniałam, z powodzeniem realizowane przez Szwajcarię.

Podstawę prawną bezpieczeństwa Szwajcarii stanowi Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej⁶⁹. W rozdziale drugim Konstytucji dotyczącym „Kompetencji” jest osobny podrozdział 2 „Bezpieczeństwo, obronność kraju, obrona cywilna”, w ramach którego zawartych jest pięć artykułów: art. 57 „Bezpieczeństwo”, art. 58 „Armia”, art. 59 „Służba wojskowa i zastępcza”, art. 60 „Organizacja, wyszkolenie i wyposażenie armii” i art. 61 „Obrona cywilna”⁷⁰.

W art. 57 podkreślane są federalizm i subsydiarność wyrażone w stwierdzeniu, że *Federacja i kantony w ramach swoich kompetencji dbają o bezpieczeństwo kraju oraz obronę ludności*⁷¹. Natomiast kwestii armii i jego milicyjnego charakteru poświęcony jest art. 58. W ust. 1 mowa jest o zorganizowaniu armii na podstawie niezawodności, natomiast w ust. 2 zwrócono uwagę na obronny charakter armii skoncentrowany na zapobieganiu wojnie, obronie kraju i ludności oraz dbałości o utrzymanie stanu pokoju. Natomiast w ust. 3 jest wyraźny zapis, że użycie armii należy do Federacji⁷². Natomiast władze kantonalne mogą użyć swoich formacji w celu rozwiązania poważnych zagrożeń

⁶⁸ *Tamże*, art. 1-4.

⁶⁹ *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z 18 kwietnia 1999 r.*, [online] <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/szwajcaria.html>, 10 III 2023.

⁷⁰ *Tamże*.

⁷¹ *Tamże*.

⁷² *Tamże*.

dla bezpieczeństwa wewnętrznego, jeśli środki władz cywilnych okażą się niewystarczające. Zgodnie z art. 59 obowiązek służby wojskowej dotyczy każdego Szwajcara, a dla Szwajcerek przewidziana jest ochotnicza służba wojskowa. Ustawa przewiduje także cywilną służbę zastępczą. Natomiast osoby, które nie odbywają służby w żadnym trybie, są zobowiązane do uiszczenia opłaty, którą ustalają władze federalne. W art. 60 ust. 1 zawarte jest stwierdzenie, że za politykę obronności, ustawodawstwo wojskowe, organizację, wyposażenie i wyszkolenie armii odpowiadają władze federalne. Natomiast kantony mają w ramach prawa federalnego kompetencje do tworzenia formacji kantonalnych, mianowania i awansowania oficerów w ich ramach i zadbania o dostarczanie części ubioru i wyposażenia. Procedurę dowodzenia oraz organizacji armii reguluje ustawa federalna o armii i administracji wojskowej⁷³. Ostatni art. 61 określa, że ustawodawstwo dotyczące obrony cywilnej kraju leży w kompetencjach Federacji.

Obrona kraju to zatem tylko jedna z funkcji armii⁷⁴. Oprócz obrony kraju i ludności na wypadek obcej inwazji ważna jest również stała gotowość do wsparcia władz cywilnych w kwestii zażegnania różnego typu sytuacji kryzysowych i wsparcia w tych działaniach służb cywilnych⁷⁵. W działania te włączony jest także najniższy szczebel struktury samorządu terytorialnego, a także instytucje wchodzące w skład tzw. infrastruktury krytycznej odpowiedzialne przykładowo za gaz, wodę, energię, transport. Zatem jest to pełna synergia działań różnych instytucji w czasie pokoju, kryzysu i wojny, która umożliwia z jednej strony wnikliwe rozpoznanie sytuacji z punktu widzenia specyfiki gminy czy kantonu, z drugiej zaś szybką i skuteczną koordynację wynikającą z tych samych względów. Dobrze zaplanowane działanie, kooperacja i wykorzystywanie doświadczeń to absolutna podstawa. Współcześnie często bywa traktowana jako nowatorska, tymczasem jest to bazowanie na rozwiązaniach, które najczęściej się pojawiają w momentach szczególnie krytycznych (czas wojny, ewentualnie kryzysu), natomiast znacznie rzadziej w stabilnym okresie pokoju⁷⁶. Wydarzenia, które mają aktualnie miejsce za naszą wschodnią granicą, są najlepszym dowodem na to, że warto zainteresować się bliżej rozwiązaniami wypracowanymi przez Szwajcarię nie tylko dotyczącymi rozwiązań służby terytorialnej.

FILARY, EWOLUCJA I TRWANIE KONFEDERACJI – ZAMIAST ZAKOŃCZENIA

Koncepcja bezpieczeństwa oraz mechanizmów i struktur obronnych w Szwajcarii jest rezultatem wypracowania i wdrożenia bogatych wielowiekowych doświadczeń tego kraju z uwzględnieniem całego spektrum aktualnych i przyszłych zagrożeń. Koegzystencja

⁷³ *Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung (Militärgesetz, MG)*, Fedlex, 3 II 1995, [online] https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/4093_4093_4093/de, 29 IX 2022.

⁷⁴ *Zob. Armee unter Druck. Auf der Suche nach einem neuen Rollenverständnis*, red. B. Lenzi, Zürich 2009.

⁷⁵ *Zob. Schweizerische Militärpolitik der Zukunft. Sicherheitsgewinn durch stärkeres internationales Engagement*, red. H. Eberhart, A.A. Stahel, Zürich 2000.

⁷⁶ *Landesverteidigung im Wandel*, red. B. Ecoffey, P. Krüger, W. Wittmann, Frauenfeld 2000, s. 175-177.

woli obywateli Szwajcarii oraz strategii opartej na bazie pragmatyzmu i neutralności państwa stanowią filary tego podejścia.

Współczesna Szwajcaria jest federacją demokratyczną i parlamentarną opartą na silnej pozycji parlamentu, szerokiej autonomii władz kantonalnych oraz działających w ich ramach gmin. Jej funkcjonowanie od 1848 roku oparte jest na czterech filarach wartości podstawowych. Są nimi: państwo federalne, liberalne państwo prawne, pół-bezpośrednia demokracja oraz państwo socjalne⁷⁷. Ostatnia nowelizacja konstytucji z 1999 roku zachowała wszystkie powyższe elementy, dodając zgodnie z wymogami współczesnego państwa demokratycznego: kwestię godności człowieka jako najwyższą zasadę konstytucyjną, zagadnienie ustroju gospodarczego nastawionego na wolną konkurencję oraz zasadę subsydiarności⁷⁸, która ma szczególne znaczenie nie tylko w relacji społeczeństwo–państwo (czy jednostka–państwo)⁷⁹, lecz także w relacji Federacja–kantony, zwłaszcza, jeśli chodzi o podział kompetencji.

W Szwajcarii funkcjonuje typ federalizmu partycypującego i kooperacyjnego, który wciąż ewoluje. W XIX wieku podział władzy pomiędzy trzy szczeble (Federacja, kantony, gminy) był bardziej klarowny, natomiast obecnie zauważalne jest większe współdziałanie i co za tym idzie – wymieszanie (płynność) zakresu większości kompetencji poszczególnych szczebli. Stąd mimo wciąż imponującej autonomii kantonów wyraźnie widać, że od uchwalenia konstytucji z 1848 roku, w ciągu bez mała 160 lat, kompetencje rządu centralnego wzrosły kosztem kompetencji kantonów⁸⁰. Fakt ten spotyka się oczywiście z dość częstą krytyką, tym niemniej zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze czy polityczne wymuszają ewoluowanie wypracowanych mechanizmów.

Zgodnie z konstytucją z 1999 roku Konfederację Szwajcarską tworzą: naród (suweren) oraz 26 kantonów⁸¹. Art. 1 konstytucji federalnej z 1974 roku wspominał tylko o kantonach jako suwerennych członkach Konfederacji Szwajcarskiej. Uzupełnienie o „naród szwajcarski” w nowej konstytucji z 1999 roku *podkreśla pewien aksjomat, cechę szczególną szwajcarskiego federalizmu – Federacja uzyskuje konstytucyjne kompetencje w drodze referendum od narodu i kantonów. Jest to odejście od XIX-wiecznej koncepcji swoistej umowy suwerennych kantonów, na rzecz połączonej woli tych kantonów i całego narodu szwajcarskiego*⁸². Odwołanie się do narodu szwajcarskiego jest w tym aspekcie pojęciem nadrzędnym w relacji do różnicowań językowych, religijnych czy kulturowych społeczności zintegrowanych w federalnym państwie⁸³. Zatem umiejętnie

⁷⁷ Zob. Z. Czeszejko-Sochacki, *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002, s. 19.

⁷⁸ Według tej zasady wyższy szczebel władzy powinien realizować tylko te zadania, które nie mogą być skutecznie zrealizowane przez szczebel niższy lub same jednostki działające w ramach społeczeństwa; *tamże*, s. 20.

⁷⁹ Zob. *Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z 18 kwietnia 1999 r.*, art. 6, 12, 41, ust. 1.

⁸⁰ Zob. tabelę przedstawiającą główne kompetencje federacji, kantonów i gmin [w:] W. Linder, *Demokracja Szwajcarska. Rozwiązywanie konfliktów w społeczeństwie wielokulturowym*, Rzeszów 1996, s. 76-77.

⁸¹ W konstytucji z 1999 roku półkantony nazywane są kantonami.

⁸² Z. Czeszejko-Sochacki, *System...*, s. 40.

⁸³ *Tamże*.

ewoluowanie oraz trwanie to kwintesencja specyfiki szwajcarskiego fenomenu zdecydowanie wyróżniającego Szwajcarię wśród innych państw Europy, kluczowa z punktu widzenia strategii bezpieczeństwa i polityki obronnej.

Ewolucja zagrożeń bezpieczeństwa w kontekście narodowym i międzynarodowym wymaga bowiem stałej kooperacji decydentów, struktur i obywateli. Nawet najlepiej skonstruowana strategia bezpieczeństwa czy doktryna obronna państwa nie będzie miała szans powodzenia bez czynnego zaangażowania w nią potencjalnych wykonawców (powołanych do tego celu struktur, instytucji i obywateli). Doskonalenie instytucji, struktur i mechanizmów oraz wspieranie inicjatyw oddolnych związanych z permanentnym procesem doskonalenia umiejętności i aktualizowania wiedzy w zakresie bezpieczeństwa jest kluczem do sprawnie funkcjonującego i bezpiecznego państwa⁸⁴. Wykorzystanie przez Szwajcarów walorów związanych z położeniem geograficznym, warunkami naturalnymi, ukształtowaniem terenu, polityką zagraniczną oraz szeregiem innych uwarunkowań znajdujących swoje odbicie w czynnikach kulturowych, politycznych czy społecznych jest dowodem na umiejętne wykorzystywanie zasobów i przekuwanie słabych punktów w strategiczne. Silne osadzenie regionalne i przywiązanie do regionu zamieszkania jest kluczowym czynnikiem stałej gotowości do obrony ojczyzny pomimo prowadzonej polityki pokojowej neutralnego państwa na arenie międzynarodowej.

Podsumowując przedstawioną w niniejszym artykule specyfikę Szwajcarii w obliczu ewoluowania wypracowanych przez nią mechanizmów trwania i rozwoju w obszarze organizacji państwa, kultury, społeczeństwa i bezpieczeństwa, pozwolę sobie nawiązać do koherentnych ze specyfiką funkcjonowania Szwajcarii spostrzeżeń prof. Wojciecha Burszty, który w jednym z artykułów wyraził opinię o konieczności odejścia od idei myślenia o kulturze i społeczeństwie jako bezpiecznym skansenie wartości, ponieważ miejsce tak rozumianej kultury zostało zdominowane przez *płynność, fragmentaryczność, nieostrość, zróżnicowanie i sytuacyjność*⁸⁵. W jednej ze swoich książek o wymownym tytule *Świat jako więzienie kultury. Pomyślenia*⁸⁶ podjął wnikliwą kontynuację wątku charakterystycznej dla współczesnych czasów „sytuacyjności”⁸⁷ oraz tendencji do reifikowania (instytucjonalizacji, wzmacniania i afirmowania) przez państwo wszelkich inicjatyw oddolnych o pozytywnym wydźwięku dla dobra ogółu⁸⁸. Odwołał się w tym względzie do dwóch typów solidarności (więzi) społecznej zaproponowanych przez ojca funkcjonalizmu Émila Durkheima: mechanicznej i organicznej. Więź mechaniczną definiuje jako charakterystyczną dla enklaw życia społecznego odwołujących się do tradycji i kultury, natomiast organiczną jako egzemplifikującą rozbudowane sieci

⁸⁴ P. Braun, *Von der Reduitstrategie zur Abwehr – die militärische Landesverteidigung der Schweiz im Kalten Krieg 1945-1966*, Zürich 2006, s. 30-32.

⁸⁵ W. Burszta, *Dystans i konwersacja. O dekonstrukcji teorii kultury*, [w:] *Przestrzenie kultury – dyskursy teorii*, A. Gwóźdź, A. Zeidler-Janiszewska, Warszawa 2008, s. 26.

⁸⁶ Por. W. Burszta, *Konsumowanie wielokulturowości*, [w:] *tegoż, Świat jako więzienie kultury. Pomyślenia*, Warszawa 2008, s. 43-72.

⁸⁷ *Tamże*, s. 65.

⁸⁸ *Tamże*.

lojalności, na której opiera się funkcjonowanie nowoczesnego państwa narodowego⁸⁹. Analizując ich rolę we współczesnych społeczeństwach, uważa, że obecnie w dobie globalizacji i idei multikulturalistycznej owa pierwsza więź (solidarność mechaniczna) jest *świadomie wzmacniana, kreowana i propagowana jako antidotum na kryzys społeczeństwa obywatelskiego poddanego próbie globalizacji*⁹⁰.

Odnosząc to spostrzeżenie do Szwajcarii (zwłaszcza jej współczesnego kształtu), mamy do czynienia ze współlistnieniem obu typów więzi. Więź organiczna wynikająca z dużego zróżnicowania grup narodowych i etnicznych⁹¹, oparta na podziale zadań regulowanych prawem kooperacji (restytucji), jest siłą napędową i warunkiem trwania osobliwego ilościowo i jakościowo „konglomeratu społecznego” na terenie Szwajcarii, pozostawiając jednocześnie wciąż duże pole dla indywidualnej (via grupowej) inicjatywy i refleksji. Więź organiczna dopełniona jest więzią mechaniczną, w ramach której istnieje silna korelacja pomiędzy świadomością indywidualną i zbiorową – bez której istnienia dawno mielibyśmy do czynienia w Szwajcarii z procesem tworzenia względnie jednolitego narodo- kulturowo i językowo społeczeństwa sterowanego odgórnie, nie zaś zróżnicowanego wielowarstwowo i wielopłaszczyznowo realizującego zasadę jedności w różnorodności dzięki przyzwoleniu na realizację inicjatyw oddolnych i szacunku do występujących zróżnicowań. Znajduje to swoje odzwierciedlenie w obszarze tworzenia, realizacji i ewoluowania koncepcji bezpieczeństwa obywateli i państwa jako całości. Stanowi wykładnię do sprawnego funkcjonowania tego obszaru oraz możliwych konstruktywnych scenariuszy jego udoskonalania w zależności od aktualnej sytuacji, a także zmian bliższego i dalszego otoczenia oraz różnych jego sfer.

BIBLIOGRAFIA

- 2023 *Switzerland Military Strength*, Global Firepower, [online] https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=Switzerland.
- Armee unter Druck. Auf der Suche nach einem neuen Rollenverständnis*, red. B. Lenzi, Zürich 2009.
- Baur A., *Szwajcarski fenomen*, Warszawa 1992.
- Bindschedler R., *Der Begriff der Neutralität, Report „Bindschedler Doktrin”*, 26 XI 1954, [online] https://www.legalanthology.ch/bindschedler_doktrin_1954/.
- Bonard C., *Kamień węgielny szwajcarskiej polityki bezpieczeństwa*, Obrona Narodowa, [online] <https://obronanarodowa.pl/artykuly/display/kamien-wgielny-szwajcarskiej-polityki-bezpieczenstwa/>.

⁸⁹ É. Durkheim, *O podziale pracy społecznej*, przeł. K. Wąkar, Warszawa 1999.

⁹⁰ Por. W. Burszta, *Konsumowanie...*, s. 67-68. Por. *tenże*, *Kotwice pewności. Wojny kulturowe z popkulturą i polityką*, Warszawa 2013; *tenże*, *Preteksty*, Gdańsk 2015.

⁹¹ Por. B. Wiśniewska-Paź, *Współczesne wymiary wielokulturowości w Szwajcarii. Między wielokulturowością radykalną a stowarzyszeniową z perspektywy zróżnicowań językowych*, [w:] *Spółczesność a wojna. Wyzwania wielokulturowości XXI wieku*, red. nauk. M. Bodziany, zesp. red. Z. Abou Saleh, A. Kotasińska, R. Wielki, Wrocław 2016, s. 43-66.

- Bonjour E., *Geschichte der schweizerischen Neutralität*, t. 1-6, wyd. 5, Bazylea 1970.
- Braun P., *Von der Reduitstrategie zur Abwehr – die militärische Landesverteidigung der Schweiz im Kalten Krieg 1945-1966*, Zürich 2006.
- Bundesgesetz über die Armee und die Militärverwaltung (*Militärgesetz, MG*), Fedlex, 3 II 1995, [online] https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1995/4093_4093_4093/de.
- Burszta W., *Dystans i konwersacja. O dekonstrukcji teorii kultury*, [w:] *Przestrzenie kultury – dyskursy teorii*, red. A. Gwóźdź, A. Zeidler-Janiszewska, Warszawa 2008.
- Burszta W., *Kotwice pewności. Wojny kulturowe z popnacionalizmem w tle*, Warszawa 2013.
- Burszta W., *Preteksty*, Gdańsk 2015.
- Burszta W., *Świat jako więzienie kultury. Pomyślenia*, Warszawa 2008.
- Chabasiński R., *To historyczny moment. Neutralna Szwajcaria nakłada sankcje na Rosję, takie same jak Unia Europejska*, *Bezpprawnik*, 28 II 2022, [online] <https://bezpprawnik.pl/szwajcaria-naklada-sankcje/>.
- Clausewitz C., *On war*, New York 2006.
- Czeszejko-Sochacki Z., *System konstytucyjny Szwajcarii*, Warszawa 2002.
- Die Schweizergarde in Rom 1506-2006*, red. P.M. Krieg, R. Stämpfli, Zürich 2006.
- Durkheim É., *O podziale pracy społecznej*, przeł. K. Wakar, Warszawa 1999.
- Eichenberger K., *Föderalismus und Regionalismus in der Schweiz*, [w:] *Föderalismus und Regionalismus in Europa*, red. F. Ossenbühl, Baden Baden 1990.
- Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej. Przyczyny i skutki szczególnej pozycji Konfederacji Helweckiej w Europie*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009.
- Gautsch W., *General Henri Guisan: Commander-in-Chief of the Swiss Army in World War II*, Rockville Centre, NY 2003.
- Guardia Svizzera Pontificia, [online] <https://web.archive.org/web/20170822175324/http://www.guardiasvizzera.va/content/guardiasvizzera/it/guardia/organizzazione.html>.
- Halbrook S.P., *Target Switzerland. Swiss Armed Neutrality in World War II*, Boston 1998.
- Jenni P., *Basis for modern and flexible militaria army*, „Military Technology” 2014, no. 10.
- Karsh E., *Neutrality and small states*, London–New York 1988.
- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie, ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*, San Francisco 26 VI 1945, Dz.U. 1947, nr 23, poz. 90.
- Konfederacja Szwajcarii*, red. M. Gołoś, T. Branicki, K. Krzywińska, Toruń 2014.
- Konstytucja Federalna Konfederacji Szwajcarskiej z 18 kwietnia 1999 r.*, [online] <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/szwajcaria.html>.
- Konwencja dotycząca praw i obowiązków mocarstw i osób neutralnych w razie wojny lądowej*, Dz. U. 1927, nr 21, poz. 163.
- Krajewski M., *Szwajcaria w krzywym zwierciadle*, [w:] *Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej. Przyczyny i skutki szczególnej pozycji Konfederacji Helweckiej w Europie*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009.
- Kukułka J., *Bezpieczeństwo a współpraca obywatelska. Współzależność i sprzeczność interesów*, „Sprawy Międzynarodowe” 1982, nr 7.
- Landesverteidigung im Wandel*, red. B. Ecoffey, P. Krüger, W. Wittmann, Frauenfeld 2000.

- Lewicki B., *Szwajcaria odrzuciła wniosek Niemiec o reeksport amunicji na Ukrainę*, Dziennik.pl, 24 IV 2022, [online] <https://gospodarka.dziennik.pl/news/artykuly/8406348,niemcy-ukraina-szwajcaria-marder-amunicja-uzbrojenie.html>.
- Linder W., *Demokracja Szwajcarska. Rozwiązywanie konfliktów w społeczeństwie wielokulturowym*, Rzeszów 1996.
- Marczuk K., *Od obrony totalnej do obrony elastycznej – reforma organizacji obrony w Szwajcarii*, „Studia Politica Germanica” 2015, nr 4(1).
- Matyja M., *Obrona terytorialna Szwajcarii*, „Wiedza Obronna” 2021, nr 277/4.
- Müller Ph., *Der Rückgrat der Armee – die Unteroffiziere der Schweizer Armee und ihr Wirken von 1798 bis heute*, Bern 2017.
- Partnership for Peace Programme*, NATO, 17 XI 222, [online] https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50349.htm.
- Personalbestand der Schweizer Armee nach Dienstgrad von 2015 bis 2021*, [online] <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/295518/umfrage/personalbestand-der-schweizer-armee/>.
- Popławski D., *Szwajcarska polityka bezpieczeństwa*, Warszawa 2007.
- Porębski A., *Wielokulturowość Szwajcarii na rozdrożu*, Kraków 2010.
- Porębski Cz., *Na przykład Szwajcarzy... Eseje i rozmowy*, Kraków 1994.
- Roberts A., *Nations Arms: The Theory and Practice of Territorial Defense*, Hampshire 1986.
- Rzymkowski T., *Szwajcaria nie ma armii, Szwajcaria jest armią*, E-civitas.pl, 29 X 2014, [online] <https://e-civitas.pl/pl/opinie/szwajcaria-nie-ma-armii-szwajcaria-jest-armia>.
- Sajniak M., *Szwajcaria nie ma armii, Szwajcaria jest armią*, Bellum, [online] <http://bellum.com.pl/szwajcaria-nie-ma-armii-szwajcaria-jest-armia/>.
- Saladin G.M., *Der verfassungsrechtliche Grundsatz des Milizprinzips der Schweizer Armee*, Zürich 2012.
- Schweizerische Militärpolitik der Zukunft. Sicherheitsgewinn durch stärkeres internationales Engagement*, red. H. Eberhart, A. Stahel, Zürich 2000.
- Sporek T., *Skutki prowadzenia przez Szwajcarię polityki izolacji w Europie*, [w:] *Fenomen Szwajcarii wobec Unii Europejskiej, czyli dlaczego Szwajcaria nie należy do UE. Przyczyny i skutki. Korzyści i straty*, red. B. Wiśniewska-Paź, Warszawa 2009.
- Starzewski M., *Ustrój Szwajcarii*, Kraków 1936.
- Stein G.J., *Total Defense: A Comparative Overview of the Security Policies of Switzerland and Austria*, „Defense Analysis” 1990, vol. 6, no. 1.
- Traktat Północnoatlantycki*, Waszyngton 4 IV 1949, Dz.U. 2000, nr 87, poz. 970.
- Walpen R., *Die päpstliche Schweizergarde*, Paderborn 2005.
- Weck H. de, *La Suisse peut-elle se défendre seule?*, Cabédita 2011.
- What is Total Defence*, Singapore Civil Defence Force, [online] <https://www.scdf.gov.sg/home/community-volunteers/community-preparedness/total-defence>.
- Wiśniewska-Paź B., *Współczesne wymiary wielokulturowości w Szwajcarii. Między wielokulturowością radykalną a stowarzyszeniową z perspektywy zróżnicowań językowych*, [w:] *Społeczeństwo a wojna: wyzwania wielokulturowości XXI wieku*, red. nauk. M. Bodziany, zesp. red. Z. Abou Saleh, A. Kotasińska, R. Wielki, Wrocław 2016.

Wiśniewska-Paź B., *Konserwatywny federalizm vs liberalny unitaryzm a kwestia autonomii wobec struktur ustrojowych państw ościennych*, [w:] *Współczesna demokracja bezpośrednia. Dialog polsko-szwajcarski*, red. B. Wiśniewska-Paź, Kraków 2013.

Wiśniewska-Paź B., *Szwajcaria jako fenomen państw Europy ukształtowanych w cywilizacji zachodniej. W perspektywie koncepcji cywilizacji Feliksa Konecznego*, [w:] *Bezpieczeństwo personalne a bezpieczeństwo strukturalne. Kulturowe uwarunkowania bezpieczeństwa personalnego i społecznego*, t. 5, red. T. Grabińska, Z. Kuźniar, Wrocław 2017.

Współczesna demokracja bezpośrednia. Dialog polsko-szwajcarski, red. B. Wiśniewska-Paź, Kraków 2013.

Żurawski vel Grajewski P., *Armie poborowe – model szwajcarski i izraelski*, *Niezależna*, 3 VII 2015, [online] <https://niezalezna.pl/68597-armie-poborowe-model-szwajcarski-i-izraelski>.

Barbara WIŚNIEWSKA-PAŹ – dr hab., prof. UW, kierownik Centrum Studiów i Edukacji na rzecz Bezpieczeństwa Uniwersytetu Wrocławskiego (UWr) oraz Zakładu Socjologii Bezpieczeństwa i Edukacji Instytutu Socjologii UW, wiceprzewodnicząca Rady Dyscypliny Nauk o Bezpieczeństwie UW. Pełnomocnik dziekana WNS UW ds. bezpieczeństwa, członek Uczelnianej Komisji ds. Jakości Kształcenia UW oraz Konwentu WNS UW. Współorganizator cyklu konferencji eksperckich z zakresu bezpieczeństwa #Bezpiecznie / #Cyberbezpiecznie UW prowadzonych od 2016 roku na Uniwersytecie Wrocławskim, kierownik projektu Badanie Jakości Kształcenia na Uniwersytecie Wrocławskim. Specjalizuje się w zakresie socjologii edukacji, komunikacji społecznej, socjologii bezpieczeństwa oraz socjologii sportu. Jest konsultantem Centrum Szkolenia Wojsk Specjalnych w Krakowie. Autorka haseł encyklopedycznych, artykułów, ekspertyz, analiz, raportów oraz książek z ww. zakresów problemowych. Nauczyciel akademicki z 28-letnim stażem pracy naukowo-dydaktycznej. W latach 2017-2020 członek PAN (Zespół Edukacji dla Bezpieczeństwa / Komitet Nauk Pedagogicznych). Jest członkiem kilku towarzystw naukowych – krajowych, m.in. Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, oraz międzynarodowych, m.in. Schweizerische Gesellschaft für Soziologie / Swiss Sociological Association czy Europäisches Forum für Freiheit im Bildungswesen / European Forum for Freedom in Education, EFFE). Jest także członkiem kilkudziesięciu komitetów naukowych konferencji o zasięgu krajowym i międzynarodowym oraz komitetów naukowych i kolegów recenzentów w ramach wydawnictw i czasopism naukowych. Członek Zespołu Badawczego Inicjatywa Helwecka / Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu.